

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXXII

SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XXXII

THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE, HISTORY,
LITERATURE
AND ARTS
XV

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, AUGUST 20–21, 2024

Editorial Board

*Stanoje Bojanin, PhD (Belgrade, Serbia); Zlata Bojović, PhD,
full member of SASA (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević, PhD
(Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD (Moscow,
Russia); Miroslav Lazić, PhD (Belgrade, Serbia); Radoslava Stankova,
PhD (Sofia, Bulgaria); Rada Stijović, PhD (Belgrade, Serbia); Jelica
Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro); Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade,
Serbia); Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)*

Editor-in-Chief
ZLATA BOJOVIĆ

DESPOTOVAC • BELGRADE
2025

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXXII

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
XV

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 20–21. август 2024.

Редакција

*др Силаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злата Бојовић, редовни
члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић (Бања Лука,
Република Српска); др Јекаћерина Јакушкина (Москва, Русија);
др Мирослав Лазић (Београд, Србија); др Радослава Силанкова
(Софија, Бугарска); др Рада Силијовић (Београд, Србија);
др Јелица Силојановић (Никић, Црна Гора); др Љилана Силоић
(Београд, Србија); др Волфганг Шилјингер (Грац, Аустрија)*

Главни уредник
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ • БЕОГРАД
2025

Издавачи
Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац
Институт за српски језик САНУ, Београд

За издаваче
Драгана Милутиновић Симић
проф. др Софија Милорадовић

Рецензенти
др Злата Бојовић, редовни члан САНУ (Београд, Србија)
др Станоје Бојанин (Београд, Србија)
др Милош Ивановић (Београд, Србија)
др Предраг Милосављевић (Београд, Србија)
др Рада Стијовић (Београд, Србија)
др Љиљана Стошић (Београд, Србија)
др Бранислав Цветковић (Јагодина, Србија)

ISBN 978-86-83078-01-1

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ XV

20–21. август 2024. године

У СПОМЕН НА ПРОФ. ДР ГОРДАНУ ЈОВАНОВИЋ

СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ (Београд):

Проф. др Гордана Јовановић – сећање

11

РАДА Р. СТИЈОВИЋ (Београд):

Гордана Јовановић као историјар језика и ономасичар

17

МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ (Београд):

*Допринеси проф. др Гордане Јовановић историјској лексикологији
и лексикографији*

25

СИЛВАНА Н. ЦАКИЋ (Деспотовац):

*Проф. др Гордана Јовановић на Данима српскога духовног
преображења*

43

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

ТОМИСЛАВ Ж. ЈОВАНОВИЋ (Београд):

Словеса вакарице према два српска хрејиса

51

РАДИВОЈ Ђ. РАДИЋ (Београд):

Псовало се и у средњем веку (Прилог проблему)

75

ЗЛАТА Д. БОЈОВИЋ (Београд):

Средњи век у дубровачкој књижевности

89

МИЛОШ Б. ИВАНОВИЋ (Београд):
*Повеља монаха Доротијеја
за манастир Дренчу – дијалогичка анализа*
97

СТАНОЈЕ С. БОЈАНИН (Београд):
Покајничке књиге у средњовековној Србији: краћи преглед
113

БРАНИСЛАВ Ј. ЦВЕТКОВИЋ (Јагодина):
*Извори и књижице: прилог књижици редукционизма
(Полошко, Ариље, Машич)*
141

БОРИС С. СТОЈКОВСКИ (Нови Сад):
*Тужбалица Димитру и епископу Јовану Јакинћу – два мање позната
књижевна дела о Србима у Угарској*
183

ДРАГИЋ М. ЖИВОЈИНОВИЋ (Београд):
*Десетог Јован Угљеша и Света гора:
сведочанства дијалогичких извора*
197

ЗОРАН А. РАНКОВИЋ (Београд):
Васијански идеали десетог Стефана Лазаревића
211

СРБОЉУБ Д. УБИПАРИПОВИЋ (Београд):
*Молива над оскврњеним сасудом у рукописном Требнику са
Правилима светих и преславних апостола и другим делима
Син. 307 (ГИМ 80370/925) из 1423. године*
223

ПРЕДРАГ Д. МИЛОСАВЉЕВИЋ (Београд):
*Геометријске основе Смедеревске државе и идеја о „савршеном
граду“ у доба десетовине. Први део*
233

ДЕЈАНА Б. ВАСИЋ (Београд):
*Неколико података о српској средњовековној историји
у курдском извору XVI века*
279

НАТАША С. ВУЛОВИЋ ЕМОНТС, МАРИЈА С. ЋИНЋИЋ (Београд):
*Паремолошке јединице српског језика са турцизмима којима се
именују одевни предмети*
291

МИЛИВОЈЕ С. СПАСИЋ (Београд): *Историјска основа романа
Усамљени јуноша Милована Видаковића*
303

ПРИЛОЗИ

ВИКТОР Д. САВИЋ, МАРИЈА С. ЂИНЋИЋ, МАРИНА Л.
СПАСОЈЕВИЋ (Београд): *Библиографија проф. др Гордане Јовановић*
323

Родослов породице Јовановић из Десношоваца
347

ДРАГАНА М. МИЛУТИНОВИЋ СИМИЋ (Деспотовац): *Хроника*
XXXII Дана српскога духовног преображења
351

Милош Б. Ивановић*
(Историјски институт Београд)

УДК: 091(=163.41)"13"
Оригинални научни рад

ПОВЕЉА МОНАХА ДОРТЕЈА ЗА МАНАСТИР ДРЕНЧУ – ДИПЛОМАТИЧКА АНАЛИЗА

У раду се повеља монаха Доротеја и његовог сина Данила за манастир Дренчу, из 1382. године, анализира из угла дипломатике, што у досадашњој историографији детаљније није било учињено. Како би се то учинило на одговарајући начин, дужна пажња се посвећује питању идентификације аутора документа. Доротејев акт се пореди с другим малобројним сачуваним властеоским повељама, при чему се посебно уочавају особености овог документа.

Кључне речи: монах Доротеј, манастир Дренча, повеља, Данило, дипломатика, властела, патријарх, аренга.

Повеље и писма српских средњовековних владара, властеле и црквених поглавара представљају изворе од изузетног значаја. Отуда не изненађује што им је још од XIX века посвећивана велика пажња. У скорије време, дипломатички материјал српских владара подробно је анализиран у одговарајућим докторским дисертацијама и монографијама.¹ Недавно је у појединачним радовима проучен одређен број повеља чији су аутори били српски властелини.² Међу такве документе могла

* misaveritatem@gmail.com.

¹ Н. Порчић, *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример* (докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд, 2015); Ж. З. Вујошевић, *Српска владарска канцеларија у средњем веку. Свјудија из ујоредне дипломатије* (докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд, 2015); Н. Порчић, *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама. Доба Немањића*, Београд, 2017; Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд, 2019.

² С. Бојанин, *Две изгубљене повеље Бранковића и њихова копијација (Хиландар No 58 и No 59)*, у: ПЕРИБОЛОС, књ. 2, Зборник у част Мирјане Живојиновић, ур. Б. Миљковић, Д. Целебџић, Београд, 2015, 359–382; С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића и канцеларија крујине властеле у држави Немањића*, Зборник радова

би да се уброји и повеља монаха Доротеја за манастир Дренчу, издата 2. марта 1382. године, која такође заслужује детаљније разматрање с дипломатичког становишта, што до сада није учињено.³ Због тога што овај акт садржи правила за монашку заједницу, Сима Ћирковић је изрекао мисао да је, у ствари, реч о ктиторском типиксу. Додуше, напоменуо је да овај документ садржи у себи елементе несачуване повеље кнеза Лазара за манастир Дренчу и потврде патријарха.⁴ Ђорђе Аврамовић је у свом делу о Светој Гори поменуо да се у Светом Пантелејмону налази акт патријарха Спиридона од 2. марта 1382, на коме је некада био и печат.⁵ Како та повеља није нигде објављена, није искључено да је Доротејев акт Аврамовић, у ствари, погрешно идентификовао као патријархову повељу. Димитрије Аврамовић је, иначе, погрешно прочитао и датум на овом акту.⁶ Доротејев документ би тако долазио након кнежеве повеље и патријархове потврде као последњи у ланцу.⁷ Без обзира на то о каквом је документу реч, сматрамо да он садржи довољно дипломатичких елемената због којих се може анализирати као повеља. Свакако да изречене назнаке приликом анализе треба имати у виду.

Пре него што се позабавимо анализом саме исправе, потребно је осврнути се на личност њеног ауктора. Сва знања о њему којима располажемо потичу управо из повеље коју је издао својој задужбини, манастиру Дренчи, с црквом посвећеном Ваведенју Пресвете Богородице. На основу садржаја документа, јасно је да је Доротеј пре замонашења био моћан властелин, који је располагао великим посе-

Византолошког института 53, 2016, 275–292; М. Ивановић, *Повеље великог челника Радича – дипломатичка анализа*, Историјски часопис 71, 2022, 149–178.

³ Краћу анализу ове повеље доноси Сима Ћирковић у збирци посвећеној актима светогорског манастира Светог Пантелејмона: *Actes de Saint-Pantéléémon*, ed. P. Lemerle G. Dargon, S. Ćirković, Paris, 1982, 177–179; Драгана Јањић и Небојша Ђокић фокусирали су се на карактер повеље и поседе поменуте у њој: Д. Јањић, Н. Ђокић, *Повеља манастира Дренче*, у: Косово и Метохија у контексту балканских народа и држава, Књига 2, ур. С. Словић, Лепосавић, 2016, 9–32.

⁴ С. Ћирковић, *Повеље кнеза Лазара и његова канцеларија* (поводом књиге: Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара. Тексти. Коментари. Снимци*. Чигоја штампа, Едиција повеље, Београд, 2003), *Стари српски архив* 2, 2003, 209; Раније је још Фрањо Баришић скренуо пажњу да се сведочанство о постојању повеље кнеза Лазара за Дренчу налази у Доротејевом акту: Ф. Баришић, *О повељама кнеза Лазара и патријарха Спиридона*, Зборник Филозофског факултета у Београду XII–1, 1974, 371; Д. Јањић, Н. Ђокић, *Повеља манастира Дренче*, 9–17, 26, аутори закључују да повеља за Дренчу потврђује статутарна права првих ктитора која се тичу издавања типика, пописне књиге и питање правног положаја и уређења ктиторије.

⁵ Д. Аврамовић, *Света Гора са старе вере, художества и њовестнице*, Београд, 1848, 143.

⁶ Ф. Баришић, *О повељама кнеза Лазара*, 372.

⁷ С. Ћирковић, *Повеље кнеза Лазара и његова канцеларија*, 209.

дима, али нам његово световно име остаје непознато.⁸ Било је, међутим, покушаја да се ктитор Дренче поистовети с неком од личности познатих из других извора. Тако је Владимир Петковић сматрао да је он био идентичан с извесним деспотом *свих српских земаља*, који је умро 20. јануара, не зна се које године, а који је као монах понео најпре име Доротеј, док је у великој схими добио име Јован Каливит.⁹ Запис у коме се срећу ови подаци не открива световно име властелина о коме је реч.¹⁰ Даље, В. Петковић је изнео мишљење да је Доротеј у световном животу био деспот Иваниш.¹¹ Признајући да се о Иванишу не зна готово ништа, претпоставио је да је он био ожењен Теодором, мајком цара Стефана Душана и истакао да га је овај у својој повељи манастиру Светих Арханђела назвао својим „родитељем“.¹² С обзиром на то да се Дренча у народу назива Душманица, Петковић је сматрао да је световно име Доротејевог сина Данила могло бити Душман.¹³ Да се иза великосхимника Јована Каливита највероватније крије деспот Иваниш, сматрао је и Светислав Мандић.¹⁴ Последњи издавач записа о коме се расправља, Владимир Алексић, такође је помишљао да се иза Доротеја и Јована Каливита крије, у ствари, деспот Иваниш.¹⁵ Ове хипотезе о повезивању великосхимника Јована Каливита и деспота

⁸ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара: њексји, коменџари, снимци*, Београд, 2003, 180–181; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века. Власићела српских обласних господара*, Београд, 2000, 93.

⁹ В. Петковић, *Ко је био оснивач манастира Дренче*, Старица II, 1951, 57.

¹⁰ Наводимо нека од издања овог записа: Ј. Стојановић, *Сѣтари српски хрисовуљи, акѣи, биографије, лѣтописи, ѣмѣници, записи и др.*, Споменик Српске краљевске академије 3, 1890, 209; Ј. Стојановић, *Сѣтари српски записи и најѣписи II*, Београд, 1903, 466; М. Харисијадис, *Пергаментни рукописи Државне библиотеке у Берлину*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 13, 1977, 187; Ђ. Сп. Радојичић, *Великосхимник Јован Каливић негдашњи велики десѣоѣ српски (прѣредила Свеѣлана Томин)*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду 28, 2000, 46; В. Алексић, *Српски десѣоѣ, монах Дорѣјеј-великосхимник Јован Каливић*, Натписи и записи 1, 2015, 131–132. Овај запис први је детаљније размотрио Радослав Грујић: Р. Грујић, *Који је српски десѣоѣ умро као великосхимник Јован Каливић?*, Гласник Скопског научног друштва XI, 1932, 233–237. Раније се на њега краће, у оквиру једног приказа, осврнуо Владимир Петковић: В. Петковић, *Василије Марковић, Православно монашѣво и манастири у средњевијековној Србији*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 1, 1921, 162.

¹¹ В. Петковић, *Ко је био оснивач манастира Дренче*, 57–58.

¹² С. Мишић, Т. Суботин-Голубовић, *Свеѣоарханѣловска хрисовуља*, Београд, 2003, 108; В. Петковић, *Ко је био оснивач манастира Дренче*, 57–58.

¹³ В. Петковић, *Ко је био оснивач манастира Дренче*, 57–58.

¹⁴ С. Мандић, *Великосхимник Јован Каливић*, у: исти, *Царски чин Стефана Немање. Чињенице и претпоставке о српском средњевијековљу*, Београд, 1990, 150–152, 168.

¹⁵ Додајмо да је Владимир Алексић сматрао да и деспота Јована Драгаша треба узети у разматрање: В. Алексић, *Српски десѣоѣ, монах Дорѣјеј*, 137–138.

Иваниша нису, међутим, утемељене. Наиме, у манастиру Дечани сачувана је надгробна плоча Иваниша Алтоманића, *анейсеја* кнеза Лазара, за кога се каже да је био унук деспота Иваниша. Очигледно је да се отац млађег Иваниша звао Алтоман.¹⁶ Ниједна од личности из ове породице није наведена с монашким именом. Мало је вероватно да оно не би било поменуто да су га ове личности имале.¹⁷ Доротеј у повељи за Дренчу помиње само свог такође замонашеног сина Данила.¹⁸ С друге стране, у запису великосхимник Јован Каливит помиње своју децу у множини.¹⁹ Наравно, то нужно не значи да није имао још деце, али с обзиром на то да је задужбини поклонио велике поседе, очекивао би се и помен сагласности других наследника, ако их је имао. На основу палеографских карактеристика рукопис је датован у XIV век.²⁰ Изнето је и мишљење да рукопис треба датовати прецизније у другу трећину XIV века, а и раније.²¹ Та чињеница нам, међутим, не помаже у одгонетању личности из записа.

Не треба искључити могућност да је Доротеј у мирском животу заиста носио титулу деспота, уколико се има у виду да је у повељи за Дренчу нагласио да се унутар цркве или манастира не сме сахранити ниједна жена осим „царице или ктѣторице“.²² Познато је да у ово време није било особе с титулом цара, а самим тим ни царице. Епитет

¹⁶ Јб. Стојановић, *Сѣтари срѣски записи и најѣписи* I, Београд, 1902, 55; М. Шуица, *Немирно доба*, 95; М. Пурковић, *Срѣски ѣаѣријарси средњег века*, Диселдорф, 1976, 128. Постоји мишљење да је термин *анейсеј* значио сестрић: М. Благојевић, *Јединство и ѣодвојеност срѣских земаља ѣре биѣке на Косову*, Зборник Филозофског факултета у Београду XVIII–A, 1994, 78, нап. 36.

¹⁷ Гордана Гаврић сматра да чињеница да је у Дренчи откривен ктиторски гроб у коме је сахрањен мушкарац који је имао око 60 година сведочи против изједначавања Доротеја с деспотом Иванишем, јер је тешко поверовати да би га цар Душан ословљавао као „родитеља“ да је тад имао 30 година: Г. Гаврић, М. Ковачевић, *Манастир Дренча: од рушевине до храма*, Краљево, 2015, 22, 36–37. Мора се упозорити да поменуто означавање није нужно имплицирало разлику у годинама, те није могуће одредити тачно сродство између цара Душана и Иваниша: М. Благојевић, *Сродствена ѣтерминологија и друшѣвена хијерархија у средњовековној Србији*, у: Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001, ур. Ј. Бјеладиновић-Јергић, Београд, 2001, 120, нап. 30.

¹⁸ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180; М. Пурковић, *Срѣски ѣаѣријарси средњег века*, 128–129, такође је одбацио ову идентификацију уз претпоставку да је великосхимник Јован Каливит у ствари деспот Јован Драгаш.

¹⁹ Јб. Стојановић, *Сѣтари срѣски записи и најѣписи* II, 466; М. Харисијадис, *Пергаменѣни рукојиси Државне библиоѣеке у Берлину*, 187; В. Алексић, *Срѣски десѣјѣи, монах Дорѣјеј*, 132, погрешно преводи део где се помињу деца преминулог.

²⁰ М. Харисијадис, *Пергаменѣни рукојиси Државне библиоѣеке у Берлину*, 188.

²¹ С. Мандић, *Великосхимник Јован Каливић*, 159–160.

²² А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

царице, међутим, могле су носити и супруге деспота,²³ што би онда отварало могућност да се у поменутом исказу мислило на Доротејеву жену.²⁴ Уколико је Доротеј заиста био деспот, титулу је највероватније добио од цара Уроша.²⁵ Запажа се да је ктитор Дренче имао велике поседе на тлу Браничева, које је извесно могао добити тек након што је негде између 1. септембра 1378. и 31. августа 1379. кнез Лазар поразио Радича Бранковића и заузео његову област.²⁶ Могуће је да је Доротеј као властелин имао великих војничких заслуга за овај успех кнеза Лазара.²⁷ Најзад, та чињеница указује да се он могао замонашити тек након пропасти Радича Бранковића.²⁸ Средиште Доротејевих баштинских поседа налазило се у области реке Расине. Двор с придворном црквом налазио се у Неупари.²⁹ Ова црква је свакако подигнута, а и живописана пре него што је поклоњена Дренчи. На данас слабо очуваној ктиторској композицији могу се распознати две личности.³⁰ Вреди назначити да приликом археолошких ископавања Дренче нису пронађени остаци живописа.³¹ Због чињенице да је Доротеј имао значајне поседе у околини Крушевца, претпоставља се да је имао присне везе с кнезом Лазаром.³² Изгледа да је био укључен и у уносне послове с рударством, с обзиром на то да је одредио да његова задужбина добија сваке године 50 литара сребра из Новог Брда.³³ Идентитет монаха Доротеја се не

²³ М. Ласкарис, *O. Tafrali, Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna* (приказ), Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 6, 1926, 150; Царицом се називала и Јевдокија, удовица деспота Дејана: П. Драгичевић, *Повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Констјантинина о даривању Хиладару њихове баштинске цркве у Архилевици*, Стари српски архив 10, 2011, 88, 91.

²⁴ М. Ивановић, *Стируктура властееоског слоја у држави кнеза Лазара*, у: Власт и моћ – властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године, ур. С. Мишић, Крушевац, 2014, 80.

²⁵ М. Шуица, *Немирно доба*, 94.

²⁶ Љ. Стојановић, *Стиари српски родослови и лейоисци*, Сремски Карловци, 1927, 214. Горенаведено датовање проистиче из података летописа, мада се обично у литератури наводи да је кнез Лазар 1379. поразио Радича Бранковића: Р. Михаљчић, *Лазар Хребљановић: историја, култи, предање*, Београд, 1989², 88, 100; А. Веселиновић, *Североисточна Србија у средњем веку*, Историјски гласник 1–2, 1987, 56.

²⁷ М. Ивановић, *Стируктура властееоског слоја*, 80.

²⁸ М. Пурковић, *Српски патиријарси средњег века*, 127.

²⁹ *Истис*, 181; М. Благојевић, *Манастирски поседи крушевачког краја*, у: Крушевац кроз векове, ур. А. Стошић, Крушевац, 1972, 37–39; М. Шуица, *Немирно доба*, 93.

³⁰ Т. Стародубцев, *Српско зидно сликарство у земљама Лазаревића и Бранковића*, књига II, Београд, 2016, 27–28.

³¹ Г. Гаврић, М. Ковачевић, *Манастир Дренча*, 34.

³² Г. Тошић, Д. Булић, *Нови прилози проучавању манастира Дренче*, Жупски зборник 1, 2006, 46; Д. Радичевић, Д. Булић, *Прилог проучавању властееоске сахране у Моравској Србији*, у: Власт и моћ – властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године, ур. С. Мишић, Крушевац, 2014, 116.

³³ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

може утврдити, те у њему треба тражити неког нама данас непознатог властелина,³⁴ за кога се може основано претпоставити да је носио деспотску титулу.³⁵

Занимљиво је приметити да се његова повеља за Дренчу данас чува у светогорском манастиру Светог Пантелејмона. То, чини се, наговештава да је неко од првих ктитора манастира или њихових наследника тамо завршио свој живот,³⁶ иако је повељом било изричито забрањено да Дренча буде подложена под власт Свете Горе или било које цркве или области, било да би то учинио владар, црквени поглавар или игуман манастира.³⁷ По свој прилици, то није учинио Доротеј, пошто су археолошка истраживања показала да је особа старости око 60 година сахрањена у пажљиво припремљеној ктиторској гробници у југозападном углу цркве. Гроб је био без прилога, што указује на сахрањивање у складу с монашким начелима. Поред је слободно сахрањен још један покојник, исте старости као и онај у ктиторској гробници, за кога би се могло претпоставити да је био важна личност, ако се има у виду место његовог вечног почивалишта. Услед контаминираниости скелетних остатака бактеријама, ДНК анализом није било могуће установити евентуално сродство између особа сахрањених у та два гроба. Поред поменутих, откривене су још четири гробнице у западном травеју. Изнето је мишљење да су, уз Доротеја, ту можда били сахрањени чланови његове породице, али вероватније је да су то били припадници манастирског братства.³⁸ Претпоставља се да је Доротејев син истоветна личност с патријархом Данилом III.³⁹ Важно је, посебно због судбине повеље, поменути да анализа археолошког материјала везаног за Дренчу, а који се датује у крај XIV и почетак XV века, указује на кратко трајање манастирског живота.⁴⁰

³⁴ М. Шуица, *Немирно доба*, 94.

³⁵ К. Миловановић, *Зачетник косовског кулџа. Књижевно дело Данила Бањског*, Београд, 2024, 11–21, истиче да је Данило вероватно рођен у деспотској породици. Уз то наводи мишљења старије литературе о световном пореклу Доротеја и Данила.

³⁶ Р. Грујић, *Светогорски азили за српске владаре и власијелу после Косовске бишке*, Гласник Скопског научног друштва XI, 1932, 76–77.

³⁷ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181, 187–188.

³⁸ Г. Гаврић, М. Ковачевић, *Манасџир Дренча*, 35–39; Г. Тошић, Д. Булић, *Прилог проучавању манасџира Дренча*, Гласник Друштва конзерватора Србије 27, 2003, 75–76; Г. Тошић, Д. Булић, *Нови прилози проучавању манасџира Дренче*, 46, 49, 60; Д. Радичевић, Д. Булић, *Прилог проучавању власијоске сахране*, 116–118.

³⁹ Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник Скопског научног друштва XXI, 1940, 76–77; М. Пурковић, *Српски патријарси средњег века*, 127; М. Шуица, *Немирно доба*, 94; К. Миловановић, *Зачетник косовског кулџа*, 11–12.

⁴⁰ Г. Гаврић, М. Ковачевић, *Манасџир Дренча*, 51.

Повеља монаха Доротеја

Повеља монаха Доротеја за манастир Дренчу сачињена је 2. марта 1382. у манастиру Жичи, пред патријархом и читавим збором *Велике цркве*.⁴¹ До сада је документ издаван више пута,⁴² али су га описали само Сима Ћирковић и Александар Младеновић.⁴³ Према Сими Ћирковићу, повеља је сачувана као препис,⁴⁴ док Александар Младеновић сматра да је реч о оригиналу.⁴⁵ Текст садржи 57 редова на пергаменту димензија 530x330 мм, који се под бројем 56 чува у архиву манастира Светог Пантелејмона на Светој гори. На пергаменту се запажају две белине, између 42. и 43. и између 48. и 49. реда, чија површина одговара простору од неколико редова. Узрок тим белинама могао би се потражити у лошем пергаменту у том делу, на којем није било лако и уредно писати.⁴⁶ Иницијал је, по свој прилици, био исписан црвеном бојом, која је избледела.⁴⁷ Увидом у снимке документа,⁴⁸ уочили смо два места у 45. и 46. реду на којима је првобитни текст, према свему судећи, био саструган. Након помена реке Пешчанице у 45. реду, састругане су највероватније две или три речи, а за њима се наставља текст повеље: „**съ всеми сели**“.⁴⁹ У 46. реду између помена села „**Дражанкѣ**“ и села „**Хмелаци**“, такође на месту саструганог текста, исписано је следеће: „**село Бѣгѣновци тръгъ Кѣла**“. Изнад саструганог дела натписана је реч „**блато**“. Текст на саструганом делу акта у 46. реду, као и реч „**блато**“, нису исписани руком која је написала највећи део текста документа. На крају помена свих прилога манастиру у 48. реду, у простору белине,

⁴¹ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

⁴² Арх. Леонид, *Сѣара срѣска ѿисма. Из руског манастира Св. Пантелејмона у Святој Гори*, Гласник Српског ученог друштва 24, 1868, 260–265; *Акты русскаго на Святомъ Аѡнѣ Монастыря Св. великомученика и цѣлителя Пантелеимона*, Кіевъ, 1873, 382–388; С. Новаковић, *Законски сѡмѣници срѣскихъ држава среднѣгъ века*, Београд, 1912, 761–764, непотпуно издање; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180–181.

⁴³ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177–179; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179.

⁴⁴ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177.

⁴⁵ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179.

⁴⁶ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177; Александар Младеновић је пак мишљења да су те белине остављене да би се записали нови подаци о прилозима манастиру. В. А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 178.

⁴⁷ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177.

⁴⁸ Црно-бели снимци повеље: Архив САНУ, бр. 1400/10; *Actes de Saint-Pantéléèmon*, Pl. LI; снимак у боји: Г. Гаврић, М. Ковачевић, *Манастир Дренча*, 20.

⁴⁹ У ранијим рашчитавањима повеље, сви истраживачи, од архимандрита Леонида до Александра Младеновића, на месту саструганог текста унели су следеће речи: „**блато... Бѣгѣ**“. В. Арх. Леонид, *Сѣара срѣска ѿисма*, 264; *Акты русскаго на святомъ Аѡнѣ Монастыря*, 387; С. Новаковић, *Законски сѡмѣници*, 764; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

очито накнадно, додат је нови текст: „**село Градице...сел[о] Чремо[...]**“.⁵⁰ Палеографске особине дописаног текста у 48. реду указују на то да га је исписала рука различита од оне која је исписала основни текст документа. Услед мале количине текста, не може се поуздано тврдити да су интерполације у 46. и 48. реду настале трудом једног истог писара.⁵¹ Александар Младеновић је такође напоменуо да речи „блато“ и „село Бегуновци, трг Кула“ у 46. реду, као и оне додате у 48. реду, не потичу од руке која је иначе исписала читав текст повеље.⁵²

Испод текста акта запажа се знак који је до сада тумачен као монограм имена Доротеј,⁵³ о чему ће још бити речи. Печат није сачуван, мада га је повеља по свему судећи имала, јер се поред поменутог знака уочавају две рупице кроз које је био провучен гајтан на коме је он висео.⁵⁴ Сам документ Доротеј на једном месту назива *свиѣтком*.⁵⁵ Сматрамо да се Доротејева повеља може посматрати као властеоски акт. Отуда ћемо је најпре поредити с повељом великог слуге Јована Оливера за манастир Светог Димитрија у Кочанима⁵⁶ и повељом Гргура и Вука Бранковића за манастир Хиландар, која је инкорпорирана у један други акт за исти храм.⁵⁷ При компарацији пажњу ћемо обратити и на повеље великог челника Радича, настале током првих година владавине деспота Ђурђа Бранковића.⁵⁸

⁵⁰ Друго село је у ранијим издањима рашчитано на различите начине, најпре као: „**село Чаемова мала**“, в.: Арх. Леонид, *Сѣара срѣска ѣисма*, 265; *Акты русскаго на святомъ Аѳонѣ Монастыря*, 387. Стојан Новаковић је пак сматрао да пише: „**село Чрѣмокамча**“, в. С. Новаковић, *Законски сѣоменици*, 764. Такво читање прихватио је и Сима Ћирковић: *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 179. Најзад, Александар Младеновић је назначено место рашчитао на следећи начин: „**сел[о] Чаемова ...?**“, в.: А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

⁵¹ Велику захвалност за рашчитавање и палеографску анализу дугујем колегиници др Милени Давидовић из Балканолошког института САНУ.

⁵² А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179; Сима Ћирковић је само назначио да су имена села Градиште и Чремокача накнадно додата: *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 179.

⁵³ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177–178; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179.

⁵⁴ *Actes de Saint-Pantéléèmon*, 177–179; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179.

⁵⁵ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

⁵⁶ Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера манасѣиру Свѣтѣог Димѣирија у Кочанима*, Стари српски архив 11, 2012, 25–32.

⁵⁷ С. Бојанин, *Две изубљене ѿовеље Бранковића*, 360–370, 372–378; С. Бојанин, *Заједничка ѿовеља браће Бранковића*, 279–288.

⁵⁸ Детаљније о њима: М. Ивановић, *Повеље великог челника Радича*, 157–170.

Доротејев документ отпочиње симболичком инвокацијом у виду крста.⁵⁹ То је била уобичајена пракса када је реч о српским повељама.⁶⁰ Након ње следи краћа аренга, у којој се посебно истичу лепоте и узвишености монашког позива.⁶¹ Овакав тип теоријске мотивације за издање документа не може се сврстати у неку од познатих група аренги у српским повељама,⁶² премда се чини да је она била сасвим одговарајућа, пошто је монах био ауктор документа.

Интитулација ове повеље гласи: „азъ благочѣстивы и христолюбиви въ иноцѣхъ Дороѣи, и съ прѣвъзлюбленнѣмъ сыномъ своимъ Даниломъ изволкникъмъ Божиимъ и Прѣчистѣе Юго Матере и поданикъмъ господина ни самодержавнаго кнеза всѣмъ Сръблемъ Лазара“.⁶³ Да се запазити да је интитулација релативно сложена. Уочава се да ауктор помиње себе у првом лицу, као и да наглашава да правни чин врши са сином Данилом. Уз Доротејево име долазе епитети *благочѣстивы* и *христолюбиви*, који су ишли уз српске владаре у Даниловом зборнику.⁶⁴ Исти епитети у интитулацијама се јављају у повељама Јована и Константина Драгаша за њихову мајку, *царицу Евдокију*.⁶⁵ Нешто касније се на исти начин означавају монахиња Евгенија, мајка Стефана Лазаревића, и Мара Бранковић, удовица Вука Бранковића.⁶⁶ Најзад, јавља се иста синтагма и у повељама деспота Ђурђа Бранковића.⁶⁷ Чини нам се да то јасно указује на Доротејево високо порекло и његово значајно место на хијерархијској лествици. Такође, *превазлюбљени* је епитет којим је код Даниловог Настављача Стефан Дечански ословио свог сина.⁶⁸ Тако се већ у том делу интитулација Доротејеве повеље знатно разликовала у односу на акте великог слуге Јована Оливера и браће Гргура и Вука Бранковића.⁶⁹ Код поменутих

⁵⁹ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180; Више о симболичкој инвокацији: С. Станојевић, *Судије о српској дипломатији. I Инвокација*, Глас СКА 90, 1912, 69–71.

⁶⁰ С. Станојевић, *I Инвокација*, 104–111.

⁶¹ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180, 186–187; *Actes de Saint-Pantéléemon*, 178.

⁶² С. Станојевић, *Судије о српској дипломатији. V Аренга (Проемиум)*, Глас СКА 94, 1914, 208–228.

⁶³ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180.

⁶⁴ М. Пурковић, *Етикеција и друштвени дух у старој српској држави*, Годишњак Скопског Филозофског факултета 2, 1931–1933, 122.

⁶⁵ С. Станојевић, *Судије о српској дипломатији. II Интитулација*, Глас СКА 92, 1913, 155.

⁶⁶ *Исто*, 155, 157.

⁶⁷ *Исто*, 158–159.

⁶⁸ Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, прир. Ђ. Даничић, Загреб, 1866, 190; М. Пурковић, *Етикеција и друштвени дух*, 124.

⁶⁹ С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића*, 282.

се истиче Божија милост,⁷⁰ док се код Доротеја наводи *извољеније* Божије и Богородичино. Најзад, на самом крају интитулације наводи се *йоданије* самодржавног кнеза Лазара у вези са зидањем Дренче, док се у документима Јована Оливера и браће Бранковића истиче милост краља Стефана Душана и цара Уроша.⁷¹ Важно је приметити да се истицање Божије и владареве милости у њиховим актима налази на почетку интитулације, док се кнежево *йоданије* у Доротејевој повељи наводи на њеном крају. Термин *милосѣи* је иначе један од кључних када је реч о односу српских владара и њихове властеле. Управо њега су владари употребљавали када су припадницима елитног слоја давали поседе или привилегије. Да би стекла владареву *милосѣи*, властела је морала верно извршавати своје обавезе према њему.⁷² Тешко је рећи зашто тај појам није употребљен у Доротејевој повељи, већ термин *йоданије* са значењем даривања.⁷³ Дакле, не може се овде говорити о постојању формуле девоције (*По милосѣи Божијој*)⁷⁴ као у властеоским повељама ранијег времена.⁷⁵ Несумњиво, реч је о специфичној интитулацији, која је у неким аспектима ближа владарској него властеоској.

Следећа дипломатичка формула коју срећемо у повељи јесте експозиција, чија је сврха била да појасни прилике у вези с издавањем документа.⁷⁶ Ктитор је у том делу појаснио да није могао ничим достојним да узврати за дарове које је примио од Господа, те да је узвратио нечим малим, као што је подизање Дренче. Навео је и да је у манастиру пожелио да оснује заједнички живот братије.⁷⁷ Правна садржина или диспозиција⁷⁸ Доротејеве повеље прилично је опширна с обзиром

⁷⁰ *Исѣо*, 282.

⁷¹ Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера*, 26; Р. Михаљчић, И. Шпадијер, *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, Стари српски архив 6, 2007, 152, 158; С. Бојанин, *Заједничка йовелѣ браће Бранковића*, 282.

⁷² М. Благојевић, *Државна уйрава у срѣским средњовековним земљама*, Београд, 1997, 67–79; М. Ивановић, *Краљевсѣво и друшѣвена елиѣа у земљама Немањѣића*, у: *Краљевство и архиепископија у српским и поморским земљама Немањѣића*, ур. Ј. Максимовић и С. Пириватрић, Београд, 2019, 459.

⁷³ Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних сѣарина срѣских*, књ. 2, Л–П, Београд, 1863, 331; За примере употребе овог термина в. В. Мошин, С. Ћирковић, Д. Синдик, *Зборник средњовековних ћириличких йовелѣа и йисама Србије, Босне и Дубровника*, књ. 1, 1186–1321, Београд, 2011, 256, 332, 406, 448, 471.

⁷⁴ С. Станојевић, *II Инѣиѣулаѣија*, 111.

⁷⁵ С. Бојанин, *Заједничка йовелѣ браће Бранковића*, 282.

⁷⁶ С. Станојевић, *Сѣудије о срѣској диѣломайѣици. VIII Ексѣозиѣија (Нараѣија)*, Глас СКА 96, 1920, 39.

⁷⁷ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180.

⁷⁸ С. Станојевић, *Сѣудије о срѣској диѣломайѣици. IX Дисѣозиѣија*, Глас СКА 96, 1920, 62.

на то да се у њој налазе веома детаљна упутства за уређење живота у манастиру. Доротеј је напоменуо да ће први игуман бити његов син Данило. Нећемо се детаљно задржавати на представљању одредби о уређењу манастирског живота, које су углавном биле усмерене на забрану поседовања личне имовине и тајног обедовања. Навели смо већ и ону која је ускраћивала слободу потчињавања Дренче под Свету Гору, неку другу цркву или област.⁷⁹ Особеност свакако представља забрана да деца бораве у манастиру или да у њему уче из књига.⁸⁰

Након њих набрајају се поседи и материјална средства која је Доротеј подарио својој ктиторији.⁸¹ Досадашњи проучаваоци повеље успели су да убицирају највећи део поседа поклоњених Дренчи, на чему се ми нећемо задржавати.⁸² Потребно је истаћи да је тек у новијим радовима коментарисано накнадно дописивање поменутих поседа манастиру Дренчи, укључујући и радове који су се дотицали анализирања поседа овог храма. Село Бегуновци и трг Кула су успешно убицирани,⁸³ мада се не истиче да су ти поседи накнадно дописани. На помен Градишта и Чремокамче (Чаекове мале) осврнули су се најпре Драгана Јањић и Небојша Ђокић, наводећи да није немогуће да су та насеља припадала Новом Брду.⁸⁴ Нама се пак чини да је далеко логичније, имајући у виду редослед навођења поседа у повељи, да су се та села налазила у Браничеву, како су то истакли Дејан Радисављевић

⁷⁹ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 180–181. Више о тим прописима: М. Ивановић, *Уређење манастирског живота у српским власијоским задужбинама средњег века*, у: Зборник радова шестог годишњег симпозиона Српска теологија данас 2014, одржаног на Правословном богословском факултету 30. маја 2014, ур. Р. Поповић, Београд, 2015, 198–200; Д. Јањић, Н. Ђокић, *Повеља манастира Дренче*, 13–17.

⁸⁰ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181, 188; М. Давидовић, *Средњовековни ћирилички скријторијуми на Балкану*, Београд, 2024, 17 (Филолошки факултет, необјављена докторска дисертација).

⁸¹ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

⁸² За убикацију поседа Дренче в. М. Благојевић, *Манастирски поседи у крушевачком крају*, у: Крушевац кроз векове, ур. А. Стошић, Крушевац, 1972, 37–39; М. Динић, *Браничево у средњем веку*, у: исти, *Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978, 85; А. Крстић, *Поседи манастира Дренче и Ждрела у Браничеву из времена кнеза Лазара*, *Историјски часопис* 53, 2006, 124–131; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 177–178; Д. Јањић, Н. Ђокић, *Повеља манастира Дренче*, 17–26; Д. Радисављевић, М. Војновић, *Власијелинство манастира Ваведена Пресвете Богородице у Дренчи*, *Историјски часопис* 73, 2024, 69–89, 94–96.

⁸³ М. Динић, *Браничево у средњем веку*, 85; А. Веселиновић, *Североисточна Србија у средњем веку*, *Историјски гласник* 1–2, 1987, 46, 52; А. Крстић, *Поседи манастира Дренче*, 124–131; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, Пожаревац, 2007, 16, 86–88, 138, 147–148; Д. Радисављевић, М. Војновић, *Власијелинство манастира Ваведена Пресвете Богородице у Дренчи*, 82–83, 96.

⁸⁴ Д. Јањић, Н. Ђокић, *Повеља манастира Дренче*, 26.

и Милан Војновић.⁸⁵ Дар од 50 литара сребра из Новог Брда свакако није у вези с евентуалним поседима Доротеја у том крају. Познато је да су ктитори настојали да групишу своје поседе.⁸⁶ Имајући у виду да се у првим османским дефтерима не среће насеље које би по називу било слично Чремокамчи или Чаемови,⁸⁷ могло би се закључити да је то насеље или нестало у XV веку или да досадашња читања његовог назива нису била тачна.⁸⁸ Када је реч о Градишту, у обзир би могла доћи два насеља позната из османских дефтера. То су Доње Градиште, данашње Велико Градиште,⁸⁹ и Градиште, данашње Мало Градиште, лоцирано североисточно од Малог Црнића.⁹⁰ Сагледавајући положај осталих поседа Дренче у Браничеву, у обзир могу доћи оба насеља, с обзиром на то да је манастир имао поседе у близини како данашњег Великог Градишта, тако и Малог Црнића.⁹¹ Градиште на Дунаву се, иначе, помиње у повељи кнеза Лазара манастиру Раваници, као међаш села Рвенице,⁹² те нам се зато чини да би Дренчи пре било додељено Градиште код данашњег Малог Црнића, што је такође мишљење Дејана Радисављевића и Милана Војновића.⁹³ Наравно, пошто није познато када су дописани нови поседи Дренче, изречено остаје само претпоставка.

Реч *блаио*, која је дописана изнад 46. реда, такође није посебно коментарисана. Познато је да је тим термином у српским средњовековним изворима означавано језеро.⁹⁴ Није познато које би то језеро могло бити и зашто је та реч натписана. Уколико бисмо пак ову реч везали за 45. ред, као што је то учинило више приређивача издања ове повеље, то

⁸⁵ Д. Радисављевић, М. Војновић, *Власћелинство манастира Ваведења Пресвете Богородице у Дренчи*, 82, 87.

⁸⁶ Када је реч о груписању поседа Дренче у Браничеву, в. А. Крстић, *Поседи манастира Дренче*, 129–130.

⁸⁷ М. Stojaković, *Braničevski teſter. Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*, Beograd, 1987, 299–305 (indeks geografskih imena); Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, 99–165.

⁸⁸ Д. Радисављевић, М. Војновић, *Власћелинство манастира Ваведења Пресвете Богородице у Дренчи*, 88.

⁸⁹ М. Stojaković, *Braničevski teſter*, 157; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, 107.

⁹⁰ М. Stojaković, *Braničevski teſter*, 201–202; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, 108–109.

⁹¹ А. Крстић, *Поседи манастира Дренче*, 124–131.

⁹² А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 54; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, 107.

⁹³ Д. Радисављевић, М. Војновић, *Власћелинство манастира Ваведења Пресвете Богородице у Дренчи*, 87–88.

⁹⁴ *Лексикон српског средњег века*, пр. С. Ћирковић, Р. Михалчић, Београд, 1999, 49–50 (С. Мишић).

језеро би било у вези с реком Пешчаницом. Она се не може, чини се, ни ту уклопити у нит излагања, поготово ако бисмо прихватили читање према коме је наредна реч у том реду „**Бѣгѣ**“, након које се јасно чита *са свим селима и засеоцима и међама*. Сличан начин навођења јавља се нешто пре тога у повељи, где се наводи даровање реке Дренче, са свим селима, засеоцима и међама.⁹⁵ Следствено томе, могло би се помислити да *Бигле* или која год да је реч стајала пре тога, означава реку, језеро или неки предео. Назив *Бигле* нам није познат из других извора.⁹⁶

Назначава се, потом, да наређењем кнеза Лазара и благословом патријарха Спиридона нико не сме нарушити оно што је записано.⁹⁷ Овакво позивање на тадашњи врховни световни и духовни ауторитет, који су гарантовали поштовање онога што је у акту записано, не запажа се у властеоским повељама из ранијег времена.⁹⁸ Даље следи духовна санкција,⁹⁹ која прецизира да ако би се неко дрзнуо да прекрши оно што је прописано и даровано, или да отме од уписаног, имао је бити проклет од Господа и Богородице, силе часног и животворног крста, те свих светих. Напомиње се да ће прекршилац имати Богородицу за супарницу у време другог доласка Исуса Христа, када он буде судио мртвима и живима.¹⁰⁰ Може се рећи да ова санкција садржи све оне елементе који су били уобичајени у тадашњим српским повељама.¹⁰¹ С друге стране, у ранијим властеоским документима је прецизирано ко би најпре могли бити прекршиоци. Тако се у повељи Јована Оливера прети ономе ко ће након њега владати.¹⁰² Браћа Бранковић су прво имали у виду њихове сроднике или властелу.¹⁰³ Код Доротеја је тај део санкције остао сасвим у уопштеној форми, јер се помиње проклетство за неког ко би

⁹⁵ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

⁹⁶ Ема Миљковић и Александар Крстић нису забележили такав назив: Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*, 277–302 (регистар географских имена).

⁹⁷ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181, 188.

⁹⁸ Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера*, 27; Р. Михаљчић, И. Шпадијер, *Слово браће Бранковића*, 155, 160; С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића*, 283–284.

⁹⁹ За објашњење појма в. С. Станојевић, *Судије о српској дипломатији. X Санкција*, Глас СКА 100, 1922, 3; V. Mošin, *Sankcija u vizantijskoj i u južnoslavenskoj ćirilskoj diplomatiji*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 3, 1954, 27–31, 33–34.

¹⁰⁰ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181, 188.

¹⁰¹ С. Станојевић, *X Санкција*, 31–45.

¹⁰² Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера*, 27; С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића*, 284.

¹⁰³ Р. Михаљчић, И. Шпадијер, *Слово браће Бранковића*, 155, 160; С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића*, 283–284.

се усудио да прекрши прописано.¹⁰⁴ Из тога нам се, ипак, чини да није могуће извући неке шире закључке.

На крају повеље налазе се подаци о месту и времену њеног издавања. Присутна је и необична короборација¹⁰⁵, која гласи: „И извѣстнаго ради истиннаго извѣщенїа [бысть?] и настокцие сик записанїе“.¹⁰⁶ Потпис не постоји, већ знак који су досадашњи истраживачи, како смо већ истакли, тумачили као монограм.¹⁰⁷ Чини се да код Доротејеве повеље није у питању монограм, већ знак којим су писари означавали завршетак текста.¹⁰⁸ Напоменимо да заједничка повеља Бранковића нема сачуван потпис,¹⁰⁹ док ју је повеља великог слуге Јована Оливера поседовала.¹¹⁰

Анализа Доротејеве повеље је показала особеност његовог акта, која једним делом проистиче из његовог високог друштвеног положаја, а другим из чињенице да је акт издао као монах. Овај документ показује извесне сличности с повељом великог челника Радича за манастир Кастамонит из 1433. године. Обе повеље имале су аренгу.¹¹¹ Што је још важније, у обема се прописивао начин живота у манастиру од стране ктитора, с тим да је Доротеј то учинио кад се већ замонашио. Разлике у формулацији појединих одредби биле су, по свој прилици, последица тога што се Доротејева ктиторија налазила на територији кнеза Лазара, док је Кастамонит био на Светој Гори,¹¹² која је у време издавања Радичевог документа била већ готово десет година под врховном влашћу Османлија.¹¹³ Чињеница да је састављена у Жичи пред патријархом и *Сабором Велике цркве* указује свакако на велико поштовање које је Доротеј уживао. Такође, она можда упућује на учешће патријаршијске канцеларије у састављању овог документа.

¹⁰⁴ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181, 188.

¹⁰⁵ Детаљније о короборацији: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатији. XI Короборација*, Глас СКА 106, 1923, 1–16.

¹⁰⁶ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 181.

¹⁰⁷ *Actes de Saint-Pantéléémon*, 177–178; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, 179.

¹⁰⁸ Врло сличан знак среће се и у другим рукописима, попут Чти-минеја за август (л. 117а), који се под бројем 17 чува у рукописној збирци Владимира Ћоровића, у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“: <<http://arhiva.unilib.rs/cirilica/dokument/63/minej-za-avgust>>. Захваљујем колегиници др Милени Давидовић, која ми је указала да извесно није реч о писарском потпису-монограму и скренула пажњу на поменути Чти-минеј.

¹⁰⁹ С. Бојанин, *Заједничка повеља браће Бранковића*, 281.

¹¹⁰ Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера*, 27.

¹¹¹ М. Ивановић, *Повеље великог челника Радича*, 168.

¹¹² *Исѣо*, 166.

¹¹³ За време доласка Свете Горе под власт Османлија в. А. Фотић, *Света Гора и Хиландар у Османском царству (XV–XVII век)*, Београд, 2000, 32–33.

Учешће учених црквених лица приликом састављања властеоских докумената да се уочити и на другим примерима. Познато је да је повељу великог слуге Јована Оливера саставио протопоп Агапит.¹¹⁴ Може се претпоставити и да је ариљски митрополит Марко имао удела у састављању повеље челника Радича из 1433. манастиру Кастамониту.¹¹⁵

Мишљења смо да се дипломатичка анализа Доротејевог документа показала корисном јер је указала на одређене његове специфичности, али и сличности у односу на познате српске властеоске повеље. Такође, чини нам се да је она дала додатне потврде о високом властеоском пореклу ктитора Дренче, чији нам световни живот још увек остаје добрим делом загонетан.

Miloš B. Ivanović

THE CHARTER OF MONK DOROTHEUS FOR THE DRENČA MONASTERY – A DIPLOMATICAL ANALYSIS

S u m m a r y

This paper is dedicated to the analysis of the charter of the monk Dorotheus from March 1382 for his endowment, the Monastery of Drenča. This document contains elements of the lost charter of Prince Lazar for the Drenča Monastery, as well as the confirmation of Patriarch Spiridon. Based on the information from the charter, it can be concluded that the monk Dorotheus was a powerful nobleman who owned large estates before taking monastic vows. The centre of his patrimonial possessions was located in the area of the Rasina River. It is assumed that he had close ties with Prince Lazar. One piece of information from the charter indicates that it is possible that he held the title of Despot during his secular life. There have been attempts to identify him with some of the noblemen known from other sources. However, there is insufficient evidence to equate the *ktetor* of Drenča Monastery with Despot Ivaniš or former Despot, Monk Dorotheus (Great Schema John Calybite) from the marginal note in one manuscript. A founder's tomb was found in the Drenča Monastery, where Dorotheus was most likely buried. It is usually believed that Dorotheus's son Danilo is the same person as Serbian Patriarch Danilo III.

According to Sima Ćirković, the charter was preserved as a copy, while Aleksandar Mladenović believes that it is the original. It is not clear how the document ended up in the Monastery of Saint Panteleimon on Mount Athos, where it

¹¹⁴ Д. Живојиновић, *Повеља великог слуге Јована Оливера*, 27–29.

¹¹⁵ М. Ивановић, *Повеље великог челника Радича*, 169.

is still kept today. The entire charter was written by one person, except for a few words in lines 46 and 48 that were added later. The charter apparently had a seal that has not been preserved. Dorotheus emphasized that he was performing the legal act with his son Danilo. The epithets that appear alongside Dorotheus' name in the formula *intitulatio* testify to his distinguished origin and significant place on the hierarchical ladder. A large part of the charter consists of regulations that govern life in the monastery. The *ktetor* designated his son Danilo to be the first hegoumenos of the monastery. In addition, he forbade subordination of the monastery to Mount Athos or any other church. The formula *sanctio* has all the elements common in Serbian charters of that time. At the end of the document there is a sign with which the scribes marked the end of the text, not a monogram as previously interpreted. The specificity of Dorotheus' document stems from his high social position and the fact that he issued it as a monk. There is a possibility that the patriarchal chancery participated in the drafting of this charter.

Keywords: monk Dorotheus, Drenča Monastery, charter, Danilo, diplomatics, nobility, patriarch, arenga.